

Vårt fag – likeså meget en kunst som en vitenskap – Tidsskriftet 1881–1906

Tidsskrift for praktisk Medicin kom med sitt første nummer i 1881. Fra og med den åttende årgangen overtok Den norske lægeforening det redaksjonelle ansvaret, og i 1890 skiftet publikasjonen navn til *Tidsskrift for Den norske lægeforening*.

Hvorfor ble det opprettet et nytt medisinsk tidsskrift i 1880-årene og hvorfor fikk det livets rett? Hvordan ble det formet av tiden, og hvordan formet det selv tiden, faget og profesjonen? En gjennomgang av Tidsskriftets første 25 år kan gi svar på disse spørsmålene.

Tidsskriftet ble etablert nærmest som en protest mot den sterke teoretiseringen innen medisinen og den nyere naturvitenskapens dominerende stilling. Redaktørens målsetting var, gjennom kasuistikken, å styrke legekunsten og den praksisorienterte tilnærmingen til medisinsk kunnskap og erkjennelse. Men bladet skiftet redaksjonell linje da det ble overtatt av Legeforeningen. Fra nå av ble hygiene og sosialmedisinske problemstillinger kjørt frem som de viktigste spørsmål for den norske legestand. Slik gjenspeilte Tidsskriftet den generelle samfunnsutviklingen. I tiårene rundt århundreskiftet var det en økende etterspørsel etter profesjonell kompetanse og en politisering og vitenskapeliggjøring av stadig flere samfunnsområder. Dette nedfelte seg i Tidsskriftets spalter, og dermed ble bladet også en mektig faktor i profesjonaliseringsprosessen og i bevisstgjøringen av legenes samfunnsansvar og samfunnsengasjement.

Aina Schiøtz

aina.schiotz@isf.uib.no

Aina Schiøtz (f. 1947) er historiker og dr.philos. Hun arbeider som professor i medisinsk historie ved Institutt for samfunnsmedisinske fag, Universitetet i Bergen.

Ole Bulls blomstersmykkede kiste i Musikkhallen på Lysøen. 30 000–35 000 mennesker deltok i begravelsen. Foto Museet Lysøen

«... om morgenen havde han bedet sin Hustru spille Mozarts Rekviem og taget Afsked med sin Familie. Obduktionen foretoges 6 Timer efter Døden ...» (1)

Sitatet er hentet fra åpningsartikkelen i det nye *Tidsskrift for praktisk Medicin* i 1881. Her finner vi en omfattende beskrivelse av fiolinisten Ole Bulls (1810–80) sykdom og død. Behandlingen, som dels hadde vært i tråd med humoralpatologiske teorier – dietetisk, uttømmende, dempende og opplivende – var nytteløs. 17. august 1880 døde pasienten av cancer ventriculi.

Hva var hensikten med å åpne et nytt medisinsk tidsskrift med en legeberetning om Ole Bull? Det er nærliggende å tro at redaktørene benyttet Bulls sykehistorie for å skape blest om denne nykomlingen på det medisinske markedet. Den uttalte målsettingen var imidlertid å reetablere den praksisorienterte tilnærmingen til medisinsk forståelse. Redaktørens fremste ønske var, gjennom kasuistikken, å styrke den praktiserende leges fagkunnskaper. Det var et læringsprinsipp som hadde stått sterkt før den nye vitenskapen kom til å overskygge

den erfaringsbaserte medisinen. «... vi maa dog erindre,» skrev de i sin leder, «at vort Fag ialfald ligesaa meget er en Kunst som en Videnskab» (2). Slik talte de for at den praktiske tilnærmingen til pasientenes sykdommer er en viktig innfallspor til medisinsk kunnskap og erkjennelse. Det ble ikke sagt at redaktørene ville utelate vitenskapelige artikler. Formålet var å bygge bro og skape dialog mellom de to feltene medisinsk vitenskap og den daglige legegjerdingen.

Tre hovedstadsmedisinere stod bak opprettelsen og ble senere redaktører av *Tidsskrift for praktisk Medicin*: Michael Skjelderup (1834–1902), Fredrik Stabell (1832–99) og Cæsar Boeck (1845–1917). I 1884 tok Nils Wulfsberg (1847–88) Skjelderups plass.

Året før utgivelsen eksisterte det kun ett medisinsk tidsskrift i Norge, *Norsk Magazin for Lægevidenskab*. Tidligere hadde vært et par til (3). Magazinet ble opprettet i 1840 og utgikk fra Det norske medicinske Selskab i Christiania. Det var først og fremst et vitenskapelig tidsskrift, med fyldige fagartikler og referater fra diskusjoner i Selskabet. Skjelderup, Stabell og Boeck savnet her nettopp den praktiske orienteringen, men også lettere tilgjengelig vitenskapelig stoff. I sitt eget tidsskrift ønsket de derfor å presentere kortere artikler med utgangspunkt i nyere vitenskapelige funn og erkjennelser. De var imidlertid også opptatt av at det skulle være flere røster i den medisinske offentlighet, ikke bare Magazinet (4). Et nytt og annerledes tidsskrift ville kunne inspirere til bredere debatt så vel innad i det medisinske miljø som utad.

Året var altså 1881, det andre i dette begivenhetsrike tiåret. Det synes å være mange grunner til at Tidsskriftet ble startet i denne fasen av vår historie og at det fikk livets rett. Her skal vi se nærmere på de begivenhetene som bidrog til å forme bladet de første 25 årene – perioden da tradisjoner ble lagt og retninger pekt ut. Bladets faglige profil og redaksjonelle linje er tema for denne artikkelen. Det omkringliggende samfunn trekkes også inn for å gi innblikk i hvordan ideologi, politikk, vitenskap og et skiftende sykdomspanorama ble vevd i hverandre og kom til uttrykk i Tidsskriftets spalter. I dette ligger at Tidsskriftet betraktes både som speil og som støpeform. Det formes av tiden og det former tiden, faget og profesjonen.

Bakgrunnen – indre og ytre begivenheter

Nyskapningen *Tidsskrift for praktisk Medicin* føydte seg inn i en utvikling som gikk langt utover medisineres rekke. Den var knyttet til det sene 1800-talls moderniseringsprosesser. I moderniseringen av det norske samfunn spilte profesjonene – representert ved f.eks. arkitekter, ingeniører, leger og pedagoger – en avgjørende rolle.

Deres fagkunnskaper og ferdigheter ble i økende grad etterspurt, og de ble uunnværlige i den unge nasjonen. De krevde motytelser i form av posisjoner, makt og innflytelse.

Innen legestanden var profesjonaliseringsprosessen på sitt mest intense de siste par tiårene av 1800-tallet. Stiftelsen av Den norske lægeforening i 1886 var det mest manifeste uttrykk. Her bestrebet man seg på å styrke profesjonen faglig, politisk og økonomisk og å arbeide seg frem mot en felles plattform. Legeforeningen trengte limet som bandt medlemmene sammen. Den trengte et tidsskrift som kunne styrke profesjonen, som kunne virke samlende og identitetsskapende, og som kunne formidle fag og være et diskusjonsforum for foreningens politikk. Mulighetene lå da også vel til rette. Allerede året etter stiftelsen, i 1887, fikk ledelsen tilbud om å overta *Tidsskrift for praktisk Medicin*. Foreningen takket ja, og tidsskriftet ble dens organ fra og med 1888. Navneendringen til *Tidsskrift for Den norske lægeforening* kom i 1890. Bladet ble raskt noe de fleste innen profesjonen relaterte seg til.

At Legeforeningen valgte seg *Tidsskrift for praktisk Medicin* og ikke *Norsk Magazin for Lægevidenskab*, var neppe tilfeldig. Magazinet var lenge blitt betraktet som teoretisk, eksklusivt og eliteorientert, knyttet som det var til de medisinske professorene – til det såkalte åttemannsfakultetet. De praktiske erfaringene fra medisinen ble etter manges mening stemoderlig behandlet. Misnøyen med Magazinet var da også stor blant praktiserende leger i provinsen og blant unge og ambisiøse hovedstadsleger – den kommende eliten (5, 6). Interessant nok tilhørte ikke bare Tidsskriftets initiativtakere denne kretsen av kritikere, det var også flere av dem som stod bak etableringen av Legeforeningen.

Profesjoner på fremmarsj var ett særtrekk ved 1880-årene, men det var flere. Velkjente er de store politiske omveltningene med det gamle embetsveldets fall, etableringen av en parlamentarisk praksis og stiftelsen av politiske partier. Mindre omtalt er den dynamikken som oppstod i ulike befolkningsgrupper i disse årene. Blant de intellektuelle ser vi at epokegjørende presensasjoner og nye erkjennelser gav ny selvtillit og styrket kravene om politisk innflytelse og nye rettigheter. For legenes del må vi relatere den nyervervede selvtilliten til de vitenskapelige triumfene innen cellulærpatologien og bakteriologien, ja til den omfattende kunnskapsproduksjonen innen den naturvitenskapelig orienterte medisinen. De nye erkjennelsene førte til et paradigmeskifte i forståelsen av sykdommenes etiologi, og det ble etablert nye og omfattende foranstaltninger innen forebygging og terapi. Alt dette legitimerte utvidelsen av legeprofesjonens ansvarsfelt og innflytelse.

Ytterligere trekk ved det sene 1800-tall

er industrialisering og urbanisering og at landet vårt ble stadig mer påvirket av internasjonale konjunktursvingninger. I kjølvannet fulgte sosiale og helsemessige problemer av hittil ukjente dimensjoner, særlig i de raskt voksende byene. Problemene skapte bekymring og debatt. Hos myndighetene, som i øvrige deler av befolkningen, oppstod en ny bevissthet om de «sociale spørsmåla». Viljen til å forsøke å løse problemene økte, og myndighetene etterspurte kunnskaper og kompetanse. Legene ble trukket inn, og som en sideeffekt, men også ut fra det de selv så og observerte, økte interessen for sosialmedisinske og hygieniske problemstillinger. Stadig oftere kom de da også til å ytre seg i former som lå nær opp til det politiske.

Vi ser ulike særdrag ved dette, som vi kan kalle fremveksten av den sosialmedisinske diskurs. Gjennom epidemiologiske studier utviklet legene metoder for å kvantifisere sykdomsutbredelse. Slik styrket de også sine kunnskaper om sammenhengen mellom helse og miljø. Videre drev de frem det som kan betegnes som en sosial sykdomsetiologi, bl.a. ved å etablere begreper som boligsykdommer, skolesykdommer og yrkessykdommer, mens sykdommer som alkoholisme, tuberkulose og syfilis ble definert som sosiale. Andre utviklingstrekk var på den ene side bekymringen for «degenerering» av befolkningens arvemateriale, på den annen en økende bevissthet om helsenets verdi. Dette siste kom bl.a. til uttrykk i nye forsikringsordninger, der legene fikk en sentral plass i vurderingen av enkelttilfellene.

At legene skulle bidra i utformingen av sunnheitsvesenets politikk og praktiske tiltak, ble mer og mer tatt som en selvfølge. De nye erkjennelsene innen vitenskapen og sosialmedisinen nedfelte seg i Tidsskriftets spalter. Det samme gjorde legenes syn på sentrale sosialpolitiske spørsmål. Vi skal se nærmere på hvordan.

Tidsskrift for praktisk Medicin

Sykdomspanoramaet, tidens vitenskapelige gjennombrudd og de sosiale og sosialpolitiske spørsmålene preget det nye tidsskriftet. Som redaktørene hadde bebudet var bladet de første årene fullt av kasuistiske meddelelser fra den «praktiske» medisinen. Den markante distriktslegen Edvard Kaurin (1839–1917) fikk æren av å åpne årgangene 1882, 1883, 1884 med fortellinger fra sin praksis. Ellers tok Tidsskriftet allerede fra første årgang på seg rollen som formidler av kollegiale spørsmål, slik som opplysninger om ansettelser, fratredener, uteksaminerte kandidater og «nekrologiske meddelelser».

Tuberkulosen og de andre infeksjonssykdommene – difteri, kolera, skarlagensfeber, tyfoidfieber, venerea etc. – avfødte en lang rekke artikler der skribentene redegjorde for utbredelse og terapi. Innen vitenskapen ble

Tidsskriftet søkte å etterkomme «provinslegenes» behov for faglig påfyll. Her distriktslege Morten Dedekam Harboe (1852–1915) som opererer på sitt kontor i Trysil i 1897. Foto O.F.W. Mejlænder. Tilhører Trysil kommunes arkiv

naturlig nok oppdagelsen av tuberkelbasillen viet plass. Redaktørene holdt seg løpende orientert om hva som skjedde utenlands. Allerede i 1882, samme år som Robert Koch (1843–1910) oppdaget basillen, gjengav Tidsskriftet et utdrag av et foredrag holdt av kirurgen Theodor Billroth (1829–94). Her ble det endelig slått fast at tuberkulosen var en infeksjonssykdom og ikke var arvelig, slik medisinske autoriteter i årevis hadde hevdet (7).

Tidsskriftet fulgte opp tuberkulose spørsmålet. Ikke overraskende dreide den raskt økende utbredelsen og det vitenskapelige gjennombruddet interessen i større grad over mot forebygging. Desinfeksjon, isolasjon og kontroll ble sentrale temaer i tiden som kom – i dette som er blitt omtalt som helsehistoriens bakteriologiske periode (8). I kjølvannet fulgte spørsmålet om egne smittevernregler, som igjen munnet ut i Tæringsplakaten av 1889 og tuberkulose-loven av 1900. Alt dette ble formidlet og diskutert i Tidsskriftet spalter.

Spørsmålet om isolasjon og kontroll av syke mennesker var et gammelt debatttema som ikke minst grep inn i spørsmålet om personlig frihet versus beskyttelsen av de mange. I *Tidsskrift for praktisk Medicin* ble lovregulering på dette feltet også berørt hva angikk lepra. En egen lepralov hadde kommet i 1877. I 1885 ble den skjerpet, fremskyndet av landets fremste lepraeks-

pert, G. Armauer Hansen (1841–1912). Han hadde klare formeninger om kollektivets krav på beskyttelse. Om ikke de syke selv ville isoleres eller «sættes udenfor Samfundet», var det ingen annen utvei enn bruk av makt. I 1885-årgangen av Tidsskriftet kom uenigheten legene imellom tydelig til uttrykk. Frontene var steile, og redaktør Wulfsberg var ikke nådig da han etter vedtaket om «Lov om Spedalskes Afsondring» uttalte: «Spedalskhed er fra nu af ikke en Sygdom der vækker Deltagelse og berettiger til Hjælp, men en Forbrydelse hvorefter man hjemfæller til Straf» (9).

For øvrig finner vi mye i de første årgangene om antiseptiske metoder og erfaringer med bruk av ulike desinfeksjonsmidler, av kalomel, jod, naftalin og om nødvendigheten av «omhyggelig Renlighed» ved sårbehandling og kirurgiske inngrep. Sett i lys av at aseptikken ble innført fra begynnelsen av 1880-tallet, er dette neppe overraskende.

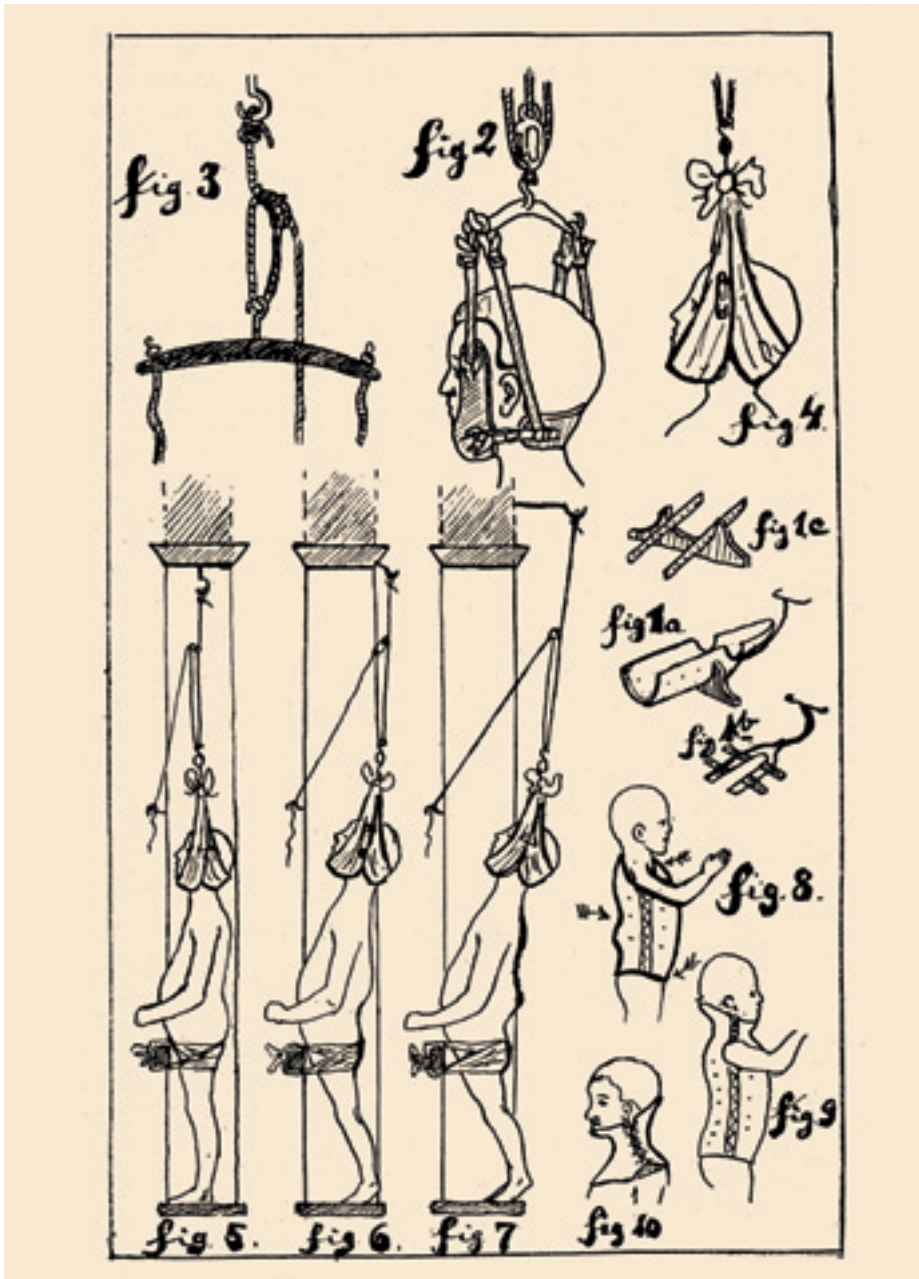
Også flere andre sykdommer som er tidstypiske for perioden, drøftes i Tidsskriftets spalter. Fremtredende er de veneriske sykdommene, særlig syfilis og gonoré. Utbredelsen hadde økt kraftig siden 1870-årene og påkalte stadig større oppmerksomhet. Venera ble nær knyttet opp mot den etter hvert utbredte prostitusjonen i de større byene, som igjen var et utslag av industrialisering, konjunktursvingninger og periodisk stor arbeidsløshet blant unge, nyinnflyttede kvinner fra

lavere sosiale lag (10). Spørsmålet, som hadde sosialmedisinske og moralske implikasjoner, inngikk i en større debatt i hovedstaden om hvorvidt den offentlige prostitusjonen, som innebar obligatorisk fremmøte hos politilege Hakon Boeck (1832–98), burde avskaffes. Det skjedde i 1888.

Legeforeningen overtar

Redaktørene av *Tidsskrift for praktisk Medicin* hadde fått utrettet mye i løpet av de seks årene bladet hadde vært utgitt. Men de var slitne og ikke minst skuffet over at ikke flere kolleger hadde funnet det bryet verdt å levere stoff. I det første nummeret hadde de oppfordret kollegene til å bidra med «jevnlige Ydelser fra de smaa Studérkamre rundt om i Landet» (2). Redaksjonens oppgave skulle først og fremst være «at rede og ordne» stoffet. Slik ble det ikke. Redaktørene måtte i stor grad selv være forfattere, hente inn stoff fra utlandet og anmelde bøker. Ved siden av full virksomhet som lege eller universitetslærer ble dette for mye. Særlig fordi arbeidet også var idealistisk fundert, uten noen form for vederlag. Det de imidlertid kunne glede seg over, var stadig nye abonnenter. At den nystiftede Legeforeningen så det hensiktsmessige i å overta publikasjonen og gjøre den til sin egen, var trolig en lettelse. En krone var vederlaget.

Legeforeningens sekretær, Vilhelm Uchermann (1852–1929), ble ansatt som

Behandling av spondylitis tuberculosa hos barn. Rundt 1900 ble det opprettet en egen tuberkuloseseksjon i Tidsskriftet som omhandlet forebygging, behandlingsmetoder, statistikk, pleie- og behandlingstilstander og meddelelser fra utlandet. Tidsskriftet nr. 1/1904, s. 62

redaktør, og Tidsskriftet fikk undertittelen *Organ for Den norske lægeförening*. De tidligere redaktørene hadde forsikret seg om at bladet skulle fortsette i samme spor, men ble nok også her skuffet. Med seg på veien fikk Uchermann beskjed om å prioritere hygienisk stoff og «de forskjellige paa dagsorden staaende samfundsspørgsmaal». Han gav tydelig til kjenne at han ville følge «det maal, som foreningen med denne forandring har tilsigtet». Bladet skulle virke til å «vække lægernes interesse, saa den kommer til orde og gjør sig gjældende ved de forskjellige samfundsanliggendes ordning, værne om deres kollegiale interesser og fremme videnskabeligt arbeide» (11).

Uchermann nevnte en rekke eksempler på

sosialmedisinske og hygieniske spørsmål som han hadde til hensikt å behandle i Tidsskriftet: skole- og undervisningsspørsmål, fellesundervisningen, barnearbeid i fabrikker, sykekassene, apotekvesenets ordning, prostitusjonsvesenet, sjøfartsloven «forsaa vidt angaar hygien om bord i vore handelsskibe», sykehus på landet, vaksinasjonsspørsmålet, kvakksalverloven og likbrenning. Utover disse temaene aktet han å ta opp rent kollegiale spørsmål, der de mest interessante – sett med ettertidens øyne – var innføringen av det han benevnte som «Code of ethics» og huslegespørsmålet. Endelig ville han fortsatt bringe en del vitenskapelige arbeider, «forsaa vidt de er af betydning for hygien eller behandling» (11).

Uchermann var samfunnsborgeren med ekte engasjement for spørsmål i tiden. Han brøt for så vidt ikke med noen linje, tidligere hadde man også belyst flere av disse spørsmålene. Men vektleggingen endret seg, og han ble sterkt kritisert. Ved Tidsskriftets 25-årsjubileum så han med bitterhet tilbake på de to årene som redaktør (12). Det er interessant å stoppe opp ved denne artikkelen, fordi det så å si er det eneste kritiske bidraget fra en redaktørs side i forhold til Legeföreningens politikk. Kritikken kan også tolkes som uttrykk for et av de viktigste konfliktspørsmålene innen legestanden. Spørsmålet ble satt på spissen rundt århundreskiftet, men det har aldri mistet sin aktualitet. Hvor langt skal legens forpliktelser strekkes? Skal de være begrenset til den enkelte pasient eller skal de også omfatte et bredere samfunnsansvar?

Hva var det som hadde gått så galt under Uchermann? Kikker vi på årgangenes innholdsfortegnelser, kan vi neppe si at redaktøren ikke fikk gjennomført sitt program. Men overfor arbeidsgiveren var likevel anklagene bitre. Både ved valg av tillitsmenn og direkte gjennom pressen hadde Legeföreningen vist seg å stå hans synspunkter fjernt, «for ikke at sige fiendtlig». Alle hans kampsaker hadde støtt på den sterkeste motstand.

Videre hevdet den tidligere redaktøren at det for så vidt ikke hadde vært mangel på stoff, men han savnet støttespillere og medarbeidere. Forsøkte han å oppildne til debatt, ble det vendt mot ham. Han hadde, som han uttrykte det, mange hemmelige eller åpenbare motstandere, spesielt innen den Heibergske krets («Heiberget»), som nøye vokter på hvert sårbart punkt (12). Professor Hjalmar Heiberg (1837–97) tilhørte «åttemannsfakultetet», som både medisinsk og politisk beveget seg stadig lenger mot «høyre» og som så seg som forsvarer av «den rette lære». Selv hadde Uchermann tilhørt det såkalte Bjerget, som hadde lagt mye av grunnlaget for etableringen av Legeföreningen (6). «Bjerget» var de radikales oppnavn under den franske revolusjon, og ettersom Universitetet i 1880-årene ble oppfattet som en konservativ bastion, peker uttrykket mot en politisk motsetning. At redaktøren i tillegg hadde hatt «pekuniære vanskeligheter» gjorde ikke oppgaven enklere (12).

En viss skepsis er på sin plass når det gjelder vurderingen av Uchermanns kritikk. Han var neppe noen diplomat av legning og var stadig i konflikt, snart med den ene, snart med den andre (6). Like fullt påkaller hans erfaringer interesse.

Redaktørskifter

Ved navneskiftet i 1890 overtok Hagbarth Strøm (1854–1912) og Gotfred Bentzen (1852–1937) ansvaret som redaktører etter Uchermann. «Tidsskriftets plan og væsent-

ligste oppgave er paa forhaand givet,» skrev de i sin leder. Som Legeforeningens spesielle organ skulle det tjene som bindeledd mellom de enkelte medlemmer og utad opp tre som representant for den norske legestand. «Dermed vil de hygieniske spørsmål, som staar paa dagsordenen, gjøre krav paa at staa i første rekke.» Videre ville de på en kortfattet og enkel måte ta opp medisinske spørsmål som til enhver tid var til diskusjon, og spesielt de som gikk i mer praktisk terapeutisk retning. Dette, samt en «indtrængende opfordring» til kollegene om å bidra til Tidsskriftets innhold, var den nye redaksjonens program (13). Den tidligere redaksjonelle linjen ble altså fulgt. Bindeledd, hygiene, praktisk terapeutisk tilnærming og debatt var ledetrådene.

Utover i 1890-årene og frem til utgangen av den første 25-årsperioden var det flere redaktørskifter, og tradisjonen tro var det Legeforeningens sekretariat som ifølge lovene dannet redaksjonen. Redaktør og generalsekretær var med andre ord samme person. Hvorvidt denne dobbeltrollen var problematisk, sier kildene intet om.

Av fagspesifikke innspill i 1890-årene merker vi oss en henstilling fra enda en ny redaksjon til legene utover i landet om å yte bidrag for å belyse de hygieniske forhold på landsbygda (14). Dette emnet var noe av det «som hidtil var behandlet mest stemoderlig i vore medisinske tidsskrifter». Stoff om byggeskikk og boligforhold hos allmuen, om kosthold og drikkevannsforhold ble særlig etterlyst. Det kom imidlertid lite ut av denne oppfordringen de neste par årene, med unntak av et par-tre artikler, bl.a. en om forgiftning etter inntak av pultost (14). Bakgrunnen for oppfordringen var sannsynligvis bekymringen for den høye spedbarnsdødeligheten i landdistriktene og den mangelfulle hygieniske infrastrukturen. Den ble som kjent kraftig bygd ut i byene på denne tiden. Av andre hygieniske og sosialmedisinske temaer i 1890-årene noterer vi oss interessen for «arbeiderhygiene» og arbeiderboliger. I det hele var interessen for disse emnene så stor at foreningen besluttet å opprette en særskilt hygieneseksjon i bladet. Axel Holst (1860–1931), som hadde stått bak den store undersøkelsen om «arbeiderstandens» boliger i hovedstaden, fikk ansvaret. I 1900 ble han engasjert som Tidsskriftets første redaktør for vitenskapelig avdeling (15).

Inn i et nytt århundre

Et dypdykk i «jubileumsutgaven» av Tidsskriftet i 1905 og den påfølgende årgangen vitner om at interessen for hygiene og sosialmedisin varte ved utover i det nye århundret. Den store folkehelsetrusselen, tuberkulosen, ble viet mye plass. Det var faktisk blitt opprettet en egen tuberkuloseseksjon i bladet. Seksjonen var imidlertid langt fra den eneste. Bladet hadde vokst så vel tematisk som i omfang til hele ti forskjellige seksjoner (16).

Det er mer som påkaller oppmerksomheten i 1905- og 1906-årgangene. Det er artikler og notiser som gjenspeiler det tidstypiske, men også stoff som i ettertid fremstår som iøynefallende. Det gjelder profesjonsfremmende og profesjonsbeskyttende innlegg, og det gjelder faglige og samfunnsmessig orienterte artikler, meddelelser og meningsytringer.

Tidsskriftet kunne berette at i Sveits var det flere kvinner enn menn som studerte medisin. «Af de 1654 medicinske studerende var der nemlig 891 kvinder og 763 mænd.» Dette er oppsiktsvekkende, både i lys av at det i Norge frem til 1900 bare var 18 kvinner som hadde tatt medisinsk embetseksamen, og fordi vi er vant til å betrakte Sveits som noe bakstrevensk når det gjelder kvinnespørsmål.

Det er også verdt å merke seg interessen for medisinsk historie, bl.a. ved en lang artikkel om radesyken. Videre ble sykepleiesaken og jordmorsspørsmålet omtalt – ikke overraskende, siden både sykepleierne og jordmødrene var inne i en svært aktiv fase i sin profesjonaliseringsprosess. Her spilte legene til dels en initierende og styrende rolle.

Profesjonsbygging ble tatt på alvor. Medicinerforeningens rundskriv til landets artianere gir i så måte grunnlag for refleksjon. Foreningen advarte på det sterkeste mot å begynne å studere medisin. Landet hadde mer enn nok leger – det var én lege per 2 000 innbyggere! Forholdene på arbeidsmarkedet var problematiske og inntektsgrunnlaget usikkert. Det måtte være i samfunnets og legestandens interesse å bringe antallet medisinstudenter ned på et rimelig nivå.

Anmeldelser av bøker og annen litteratur var fast post på Tidsskriftets program allerede fra starten. Frem til slutten av 1880-årene var det først og fremst norsk litteratur som ble omtalt, samt noe tyskspråklig. Det skulle bli mer av det tyske, helt frem til den annen verdenskrig.

1906-årgangen av Tidsskriftet skilte seg ikke ut fra den fortutgående hva gjelder tematikk. Blant tidens sykdommer var det fortsatt tuberkulosen som påkalte mest oppmerksomhet. Forebygging stod svært sentralt. Det gjaldt ikke bare den store folkesykdommen, men også sykdommer som difteri, tyfoidfeber, scarlatina og meslinger.

Tidstypisk er en artikkel om «kultursykdommen» klorose og det sunnhetsfarlige i bruken av korsett. Årsaken til kvinnens «kostale respirationstype» var korsettet og intet annet, het det i artikkelen. Av mer fagpolitiske spørsmål berøres også «kvindesagen», idet Tidsskriftet meldte at Danmark hadde fått sin første kvinnelige dr.med., frøken Eli Møller (1863–1941). Disse to innleggene viser i sannhet at gamle og nye «kvinneliv» eksisterte side ved side.

Et viktig tema var legenes stadige kontroverser med de nye sykekassene om honorarsatsene. Det var et problem som bare skulle

vokse, ikke minst etter innføringen av lov om sykeforsikring av 1909 (17).

Tidsskriftet ble formet

To utviklingslinjer og til dels konfliktlinjer trer tydelig frem under Tidsskriftets første fase. Det dreier seg om forholdet mellom teori og praksis, og det dreier seg om det utadvendte og samfunnsengasjerte versus konsentrasjonen om medisinenes indre liv. De første sju årene, så lenge navnet var *Tidsskrift for praktisk Medicin*, var det den praktiske tilnærmingen til faget og blikket «innover» som dominerte. Straks Legeforeningen hadde overtatt i 1888, skiftet den redaksjonell linjen. Det bakteriologiske gjennombruddet, legenes behov for å styrke profesjonen og å være med i styringen av landet, la grunnlaget for endringen. Nå var det hygienens og sosialmedisinen som bidrog til å profilere bladet. Denne vekselvirkningen mellom teori og praksis og mellom det «ytre» og det «indre» press skulle vare ved også de neste hundre år av Tidsskriftets historie.

Litteratur

1. Wiesner IG. Fra min Praxis. Ole Bulls Sygehistorie med Obductionsresultat tilligemed nogle Bemærkninger om Cancer ventriculi. Tidsskrift for praktisk Medicin 1881; 1: 2–8, 33–41, 68–73.
2. Til vore Læsere! Tidsskrift for praktisk Medicin 1881; 1: 1–2.
3. Larsen Ø, Nylenna M. Medisinsk sakprosa som samfunnsbygger. I: Johnsen EB, Eriksen TB, red. Norsk litteraturhistorie: sakprosa fra 1750–1995. Bd. 1. Oslo: Universitetsforlaget, 1998: 302–13.
4. Boeck C. En kort beretning om «Tidsskriftets» grundlæggelse og om dets virksomhed i de første syv aar af dets bestaaen. Tidsskr Nor Lægeforen 1905; 25: 877–85.
5. Dagbladet 20.10. 1882, referert fra Berg O. Verdier og interesser: Den norske lægeforenings fremvekst og utvikling. I: Larsen Ø, Berg O, Hodne F. Legene og samfunnet. Oslo: Den norske lægeforening, 1986: 162.
6. Berg O. Verdier og interesser: Den norske lægeforenings fremvekst og utvikling. I: Larsen Ø, Berg O, Hodne F. Legene og samfunnet. Oslo: Den norske lægeforening, 1986: 151–332.
7. Uddrag. Et Foredrag om Tuberkel Baciller. Tidsskrift for praktisk Medicin 1882; 2: 228–31.
8. Schiøtz C. Hygienens videnskapelige og praktiske opgaver. Uddrag av første konkurranseforelesning for professoratet i hygiene 5.11. 1931. Æsculap 1931; nr. 9/10: 118–22.
9. Replik fra N. Wulfsberg. Tidsskrift for praktisk Medicin 1885; 5: 407–16.
10. Schiøtz A. Prostitusjon og prostituerte i 1880-åras Kristiania. I: Godtaas AM, Gulli B, Melby K et al. Det kriminelle kjønn: om barnefødsel i dølgsmål, abort og prostitusjon. Oslo: Pax, 1981: 35–79.
11. Til medlemmerne af Den norske lægeforening (Ved redaktions-skiftet). Tidsskrift for praktisk Medicin 1888; 8: 1–2.
12. Uchermann V. Erindringer fra min redaktørtid. Tidsskr Nor Lægeforen 1905; 25: 885–8.
13. Til kollegerne. Tidsskr Nor Lægeforen 1890; 10: 1–3.
14. Redaktører af «Tidsskrift f. D. n. lægeforening». Tidsskr Nor Lægeforen 1905; 25: 889–97.
15. Nylenna M. Scientific literature and the shaping of a medical profession in Norway. I: Larsen Ø, red. The shaping of a profession. Canton: Science History Publications, 1996: 229–57.
16. Nylenna M, Larsen Ø. Medisinsk publisering i Norge 1905–2005. Tidsskr Nor Lægeforen 2005; 124: 1506–9.
17. Schiøtz A. Folkets helse – landets styrke, 1850–2003. Det offentlige helsevesens historie 1603–2003. Bd. 2. Oslo: Universitetsforlaget, 2003.